

Balkanlardan Dönüş: Eski Yugoslavya Bölgesinden Anadolu'ya Müslüman Göçleri

Return from the Balkans: Muslim Migration from The Former Yugoslavia Region to Anatolia

Fahrettin TEPEALTI^a , Süleyman AŞIK^b

ÖZ	ABSTRACT
<p>Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyılda yaşamaya başladığı toprak kayıpları, çekildiği bölgelerde önemli sayıda Müslüman nüfusun kalmasına neden olmuştur. Bu durum özellikle Hristiyan nüfusun çoğunlukta olduğu Balkanlardaki Müslümanları, yüzyıllar boyunca sahip olduğu "yöneten" konumundan "yönetilen azınlık" konumuna düşürmüş ve her alanda baş gösteren sıkıntılar sebebiyle onların bölge dışına göç sürecini başlatmıştır. Şüphesiz bu durumun en çarpıcı yaşandığı sahalardan biri de Balkanların merkezi konumundaki eski Yugoslavya bölgesidir. Bölgede yaşayan Türk, Boşnak ve Arnavut nüfusun göçü, doğal olarak Anadolu yönünde olmuş ve bu göç hareketleri bölgede yaşanan savaş, çatışma ve krizlere bağlı olarak XIX. ve XX. yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Dolayısıyla yoğunluğu dönemin koşullarına bağlı olarak değişen bu göç dalgaları neticesinde Türkiye topraklarında önemli miktarda "muhacir nüfus" birikmiştir. Bu çalışmada, söz konusu zaman diliminde yaşanan eski Yugoslavya bölgesinden Anadolu'ya yönelik Müslüman göçleri dönemler halinde incelenmiştir. Çalışmanın hazırlanmasında gazete arşivlerini de içeren literatür taramasıyla ulaşılan ve göçlere kaynaklık eden bölge ülkelerinden edinilen bilgiler ana kaynağı teşkil etmektedir.</p>	<p>The land losses of the Ottoman Empire that began in the 19th century, caused a significant fragment of the Muslim population to remain in the regions withdrawn. This situation reduced the position of the Muslims that had been ruling Balkans for centuries (though the Christian population outnumbered them) from "governing" to "managed minority", leading to a migration process out of the region due to problems emerging in all areas. Without a doubt, one of the areas where this occurrence was experienced most dramatically was the former Yugoslavia region, the very heart of the Balkans. The migration of the Turkish, Bosnian and Albanian populations was naturally in the direction of Anatolia, and wars, conflicts and crises caused these relocations to continue throughout the 19th and 20th centuries. As a result of these migration waves, whose density changed depending on the conditions of the period, a significant amount of "immigrant population" accumulated in Turkey. In this study, the Muslim migrations to Anatolia from the former Yugoslavia region that took place in the mentioned time period, are examined in periods. The main sources used for the preparation of this study are the information of the countries of the region sourcing the migrations, which are obtained through literature reviews, including newspapers archives.</p>
<p>Anahtar Kelimeler</p> <p>Balkanlar, Yugoslavya, Anadolu, Müslüman, Göç.</p>	<p>Keywords</p> <p>Balkans, Yugoslavia, Anatolia, Muslim, Migration.</p>

^a Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü. Email: fahrettin.tepealti@bakircay.edu.tr

(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

^b Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Email: suleyman.asik@bakircay.edu.tr

1. Giriş

Göç, insanoğlunun yaşamını sürdürdüğü yeri farklı gerekçelerle bir süreliğine veya kalıcı olarak terk etmesidir. Bu yer değişikliği ülke sınırları içinde olabileceği gibi ülkeler arasında da gerçekleşebilir (Özkan, 2019, 128). Göçler, bazen doğal afet, savaş gibi insanları doğrudan tehdit eden sebeplerden kaynaklanabildiği gibi, işsizlik ve daha iyi sosyo-ekonomik koşullara kavuşma isteğinden de kaynaklanabilmektedir (Tepealtı, 2020, XV). Kitlesele veya bireysel boyutta gerçekleşen göç, insanoğlunun gündemindeki yerini her zaman korumuş ve korumaya devam etmektedir (Ekici-Tuncel, 2015, 10-11). Ancak, bu hareketlerin tümü içerisinde bir umudu taşıdığı gibi, arkada bırakılmak zorunda kalınanlardan dolayı hüznün yönünü de barındırmaktadır. Şüphesiz kitlesele göç hareketlerinde hüznün ve acının payı daha belirgindir. Özellikle savaş ve çatışmaların eksik olmadığı bölgelerdeki insanlar için bu istenmeyen sonuçla karşılaşmak tarih boyunca kaçınılmaz bir gerçeklik olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda yaşamaya başladığı toprak kayıpları, çekildiği bölgelerde ikamet eden başta Türkler olmak üzere farklı etnik kökenden Müslümanın kitlesele halinde Anadolu topraklarına göç etmesine neden olmuştur. Muhakkak ki bu durumun en çarpıcı yaşandığı bölgelerden biri de Balkanlardır. Bu çalışmada Balkanların merkezi konumundaki eski Yugoslavya bölgesinden Anadolu'ya yaşanan Müslüman göçleri ele alınmıştır. Bu kapsamda, Osmanlı Devleti'nin fetih politikasının gereği olarak Anadolu'dan Balkanlara götürülerek iskân edilen Türk nüfus ile Müslümanlaşmış bölge milletlerinin göç hareketleri, Yugoslavya Cumhuriyeti öncesi, Yugoslavya Cumhuriyeti dönemi ve Yugoslavya Cumhuriyeti sonrası olmak üzere üç dönemde incelenmiştir. Bu amaçla konuyla ilgili başta makale ve kitaplar olmak üzere çeşitli kaynaklar incelenmiş ve dönemin şartlarını yansıtmaları için gazete arşivlerinde araştırmalar yapılmıştır. Yapılan değerlendirmelerin sadece literatüre bağlı kalmaması amacıyla çalışmaya konu olan eski Yugoslavya ülkelerinde yapılan incelemeler sonucunda ulaşılan gözlem ve görsellerden de faydalanılmıştır. Bu kapsamda Sırbistan, Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova ve Arnavutluk'ta yaşayan bazı kişilerle yapılan görüşmelerde edinilen bilgilerle konuya zenginlik katılması amaçlanmıştır.

2. Yugoslavya Cumhuriyeti Öncesi Dönemde Bölgeden Anadolu'ya Müslüman Göçleri

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmesinin ardından bölgede kalan Türkler ve diğer akraba topluluklara karşı yönetimlerin bakışı sürekli olumsuz olmuş ve bu da "*geri dönüşü olmayan*" göçlere neden olmuştur (Bozkurt, 2010, 57). Osmanlı İmparatorluğu'nun güç kaybetmesine bağlı olarak Kafkasya, Kırım ve Balkanlardaki Müslüman nüfus, 1785-1912 yılları arasında Türkiye'ye göç etmiştir. Bu çerçevede Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle 1806-1812 yılları arasında Balkanlardan gelen göçmen sayısı 200.000'i bulmuş ve bu insanlar İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli yerleri ile henüz Osmanlı yönetiminde bulunan Balkanlardaki yerleşim alanlarına iskân edilmiştir (Çavuşoğlu, 2007, 126). Sadece büyük Türk göçlerinin başlangıcı kabul edilen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içinde Balkanlar'dan Anadolu'ya gelen göçmen sayısı yaklaşık 1 milyon kişiyi bulmuştur (Kazgan 1970, 315).

1878'de başlayan bölgedeki Avusturya-Macaristan hâkimiyeti, Bosnalı Müslümanlar için her anlamda bir şok etkisine neden olmuştur. Uzun bir dönem Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Boşnaklar, hâkim konuma yükselen Hristiyan kültüründen tedirgin olmuş ve asimilasyona

uğrama endişesiyle yüzleşmiştir. Bunun bir gereği olarak göç etmek fikri, Bosnalı Müslümanlar için en faydalı bir seçenek olarak değerlendirilmiş ve Osmanlı Devleti'nin toprakları onlar için ilk ve en büyük seçenek olmuştur. Bosna'nın işgal edildiği 1878'den 1918'e kadar Türkiye'ye yapılan Boşnak göçleri beş büyük dalga şeklinde gerçekleşmiştir. Bu göç hareketlerinin ilki işgalin hemen ardından olmak üzere, ikincisi 1882 yılında; üçüncüsü 1900 yılında; dördüncüsü 1908 yılında ve beşincisi de 1918 yılında yaşanmıştır. Boşnakların dinini gereği gibi yaşayamama, zorla askere alınma, mülklerine el konulması, baskı ve zorlamaya maruz kalmaları ve Hristiyanlaştırılma kaygıları gibi nedenlerden kaynaklanan bu süre zarfındaki göç hareketleri sonunda 1878- 1918 yılları arasında yaklaşık 300.000 kişi başta Türkiye olmak üzere diğer yakın ve Müslüman ülkelere göç etmiştir. Bazı kaynaklarsa 1878 yılından II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar geçen süre boyunca göç eden Boşnak sayısını 400.000 olarak vermektedir. (Kırbaç, 2013, 12).

Osmanlı Devleti'nin, Balkan ve I. Dünya Savaşları'ndan mağlup ve yıpranmış olarak çıkması bölgedeki hâkimiyetini iyice zorlaştırmış ve milliyetçi akımların yoğun görüldüğü bu dönemde Sırp, Bulgarlar ve Yunanlılara karşı büyük toprak kayıpları yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküşüne girmesinden faydalanan bu milletler, gerçekleştirdikleri ittifaklarla Türklerin Bosna, Kosova, Arnavutluk ve Makedonya'daki hâkimiyetine son vermişlerdir. Söz konusu ülkeler amaçlarına ulaşmak ve bölgedeki Osmanlı izini silebilmek için Türklere karşı etnik temizlik politikası uygulamış, bölgedeki Türk eserlerini tahrip etmiş ve insanları göçe zorlamıştır.

Osmanlı Devleti, kendi egemenlik sahasında bu kayıpları yaşarken I. Dünya Savaşı'nın bölgede önemli yansımaları olmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun savaştan mağlup ayrılması üzerine bölgedeki hâkimiyeti sona ermiş ve Hırvatistan, Dalmaçya, Bosna-Hersek, Slovenya ve Karadağ'da yaşayan milletler birleşerek "Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı"nu kurmuştur (Bora, 1995, 35). İlerleyen dönemde bu isim "Yugoslavya Krallığı" olarak değiştirilmiştir (Bozkurt, 2010, 53).

Yugoslavya bölgesinde kısa aralıklarla yaşanan bu tarihî kırılmaların doğal bir sonucu olarak büyük nüfus hareketleri meydana gelmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1912-13 Balkan Savaşları ile Anadolu yönünde gerçekleşen büyük çaplı göçler, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde de sürmüştür. Azalsa da devam eden bu göç hareketleri Müslümanların temel yaşam alanlarında maruz kaldıkları sıkıntılardan kaynaklanmıştır. Yugoslavya Krallığı döneminde azınlık konumundaki Türk, Arnavut ve Boşnak Müslümanların statülerinde arzu ettikleri iyileştirmeler gerçekleşmeyince, Müslümanların kahir ekseriyeti Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Aruçi, 2013, 575). Osmanlı Muhacirun Komisyonu kayıtlarına göre, göçlerin en yoğun olduğu 1919-1926 yılları arasında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'ndan 131.000 muhacir gelmiştir (Baklacioğlu, 2015: 198). Bu dönemde ilk göçler, 25 Şubat 1919 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı tarafından uygulamaya alınan tarım reformu sonucunda, ikinci göç akını ise 1931 yılında Yugoslavya Krallığı tarafından ilan edilen Tarım Reformu ve Kolonizasyon Kanunu'nun etkisiyle başlamıştır (Baklacioğlu, 2015, 205). Resmî rakamlara göre, söz konusu düzenlemeler çerçevesinde 10.000 Sırp ve 4.000 Arnavut aileye toprak dağıtılmıştır (Malcolm, 1999, 337-339).

Türkiye'de 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, 23.750 kişinin Yugoslavya doğumlu olduğu tespit edilmiştir (Emgili, 2012, 371). 1929 yılında Sırp, Bulgar ve Romanya Müslümanlarından olan ve Türkiye'ye hicret ve iltica eden kişilere, Vatandaşlık Kanunu'nun 6. maddesi gereğince vatandaşlık verilmesi kararlaştırılmıştır (BCA, 30-18-1-2/3-29-14). 1930

yılında çıkarılan başka bir kararname ile de Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya Müslümanlarından olup Türkiye'ye sığınan 532 kişi, Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir (BCA, 030-18-01-02-8-9-017). 1931 yılında da yine bu bölgelerden toplam 130 kişi Türk vatandaşlığı almıştır (BCA, 030-18-01-02-18-16-008). Bununla birlikte, 1923-1949 arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç eden nüfus 117.212 kişiye ulaşmıştır (Yümlü, 2011, 254-255).

Bu dönemde “Yugoslavya'daki topraklar kamulaştırılırken, Türkiye'de iskân edilen göçmenlere Ermeni ve Rumların terk ettiği araziler verilmekte ve dinî alanda özgürleşmeler yaşanmaktaydı. Bu nedenle Yugoslavya'da topraklarına el konulan burjuvazi ve muhafazakâr kesimler için Türkiye'ye göç etmek daha anlamlı olmuştur” (Baklacioğlu, 2015, 215).¹ Türkiye'ye gerçekleştirilen bu göç hareketliliğinde Türkiye'nin gelen nüfusu yük olarak görmemesi ve göçü kabul etmekte istekli olması süreci kolaylaştıran önemli bir etkidir.² Çünkü bu göçler, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi'nde başta erkek nüfus olmak üzere insan kaynağını büyük ölçüde yitirmiş Türk devleti için nitelik ve nicelik anlamında büyük değer ifade etmekteydi.

Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler ticari, askerî ve diplomatik bir düzlemde ilerlerken, münasebetleri belirleyici unsurların başında, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu Balkan coğrafyasında kurulan devletlerde yaşayan Türk nüfus yer almıştır (Yümlü, 2011, 259-260). 1938 yılında Yugoslavya Krallığı ile Yugoslavya-Türkiye Konvansiyonu imzalanmış ve bu çerçevede 1938-1944 yılları arasında Kosova ve Makedonya'daki Müslümanların önemli bir kısmı Türkiye'ye göç etmiştir (Aruçi, 2013, 575). Fakat bu dönemde Türkiye'ye gerçekleştirilen göçlerde Osmanlı dönemindeki gibi din temelli “ümme” anlayışının yerini ırk temelli “millet” anlayışı almıştır (Çavuşoğlu, 2007, 132). Bu çerçevede, 1923-1949 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye 117.212 kişi gelmiş (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014, 140) ve böylece Türk devleti, kendi kültüründen olan büyük miktarda bir insan kaynağına kavuşmuştur.

3. Yugoslavya Cumhuriyeti Döneminde Bölgeden Anadolu'ya Müslüman Göçleri

Yugoslavya Krallığı, II. Dünya Savaşı zamanında 6 Nisan 1941'de 12 günlük bir direnişin ardından Almanlar tarafından işgal edilmiştir. Yugoslav ordusunun 17 Nisan 1941'de teslim olması sonrasında ülkedeki çatışmalar gerilla savaşı şeklinde devam etmiştir. Savaş sürerken Josep Broz Tito'nun başkanlığında, “Ulusal Kurtuluş Komitesi” tayin edilmiş ve ülkenin federal bir yapıda olmasına karar verilmiştir (Bozkurt, 2010, 53). 1945'te yapılan seçimleri “Halk Cephesi” kazanmış ve hazırlanan federal anayasa ile altı devletten (Bosna-Hersek, Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan) oluşan ve rejim olarak da komünizmi benimseyen Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur (Sander, 2012, 239). Her ne

¹ Bu dönemin Yugoslav siyasetçilerinden Milovan Cilas, 1940'taki parti konferansında Müslümanları, Yugoslav halkları listesine almamıştır (İzzetbegoviç, 2020: 15).

² Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde göçmenlerin kabul şartlarını düzenlemek amacıyla 1934 tarihli 2733 sayılı İskân Kanunu'nu çıkarmış ve bu çerçevede muhacirin tanımını yaparak kimlerin Türk kültürüne bağlı sayılacağını belirlemiştir:

“Türkiye'de yerleşmek maksadile (maksadıyla) dışarıdan, münferiden veya müçtemian (topluca) gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dâhiliye Vekilliğinin emrile (emriyle) kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tespit olunur” (T.C. Resmî Gazete, 21 Haziran 1934).

kadar rejimleri gereği Stalin Rusya'sı ile müttefik olursa da iki ülke arasındaki ittifak, "huzursuz bir ittifak" olarak değerlendirilebilir (Özal, 2020, 89-90).

Tito ile başlayan yeni dönemde Müslümanların yaşadığı sorunlar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından yakından takip edilerek raporlanmıştır. Örneğin, II. Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde Yugoslavya'nın iç meseleleri ve rejimi hakkında hazırlanan bir raporda, Türklerin yaşadıkları sıkıntılarla ilgili birçok haber alındığı ifade edilmiştir. Öte yandan, bu haberler üzerine yapılan girişimlerden çok ümitli olunmadığı da "Bu husustaki müracaatlarımızın, maalesef müeyyidesi olmadığından, tesiri şüphelidir" ifadesiyle ortaya konmuştur (BCA, 26.07.1945-00.00.0000). Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş Dönemi ile Balkan bölgesindeki ülkelerin genelinde komünist rejimlerin hâkim güç haline gelmesi, dilleri ve inançları nedeniyle zorluklar yaşayan bölgedeki Türk ve Müslümanları yine, yeniden göçe mecbur bırakmıştır (Zorbay, 2017, 321). 1946-1948 yılları arasında cereyan eden "Yücelciler" meselesi de bölgedeki Türklerin ilerleyen yıllarda Türkiye'ye göç etmesinde "psikolojik" bir faktör olmuştur (Erken, 2018, 946).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan kutuplar ve ideolojiler arası rekabet, bölgeden kaynaklanan göçlere zemin hazırlamıştır. Komünist rejimin kurmayı amaçladığı sistem, özellikle Müslüman nüfus üzerinde göç baskısı oluşturmuştur. Örneğin, 12 Ocak 1951 tarihinde yayımlanan kanun ile kadınların ferace ve zar giymeleri yasaklanmış, uymayanlara para ve hapis cezası getirilmiştir. Bu tip düzenlemelere karşı oluşan tepkiyle muhalif örgütlenme artmış ve bunun üzerine yönetim daha önce de deneyip başaramadığı silahların toplanması uygulamasını yeniden başlatmıştır. Silahların zorla toplatılması ve bunun için Arnavut halkına güç kullanılması insanlarda nefret duygularını yoğunlaştırmış ve göç isteğini artırmıştır (Baklacioğlu, 2015, 212-214). Bununla birlikte, din özgürlüğünden yoksun olan "belli bir dozda ve kontrollü" şekilde inançlarını yaşamak durumunda kalan Yugoslavya Müslümanları (İzzetbegoviç, 2020, 90), maruz kaldıkları "itici" nedenlerin de etkisiyle kendilerine "çekici" özellikler sunan Türkiye'ye göç etmişlerdir. Doğu Bloğundaki komünist temelli reformlarla Müslüman nüfusun hayatının zorlaştırıldığı bu yılların Türkiye'de Demokrat Parti (DP)'nin iktidarda olduğu ve hızlı kalkınmanın yaşandığı bir döneme denk gelmesi bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir etkidir.

Bu dönemde bölgedeki Müslüman nüfusun uğradığı baskılar nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmesi yaygın bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Makedonya'dan Türkiye'ye göç edenlerden bir kişi, o dönemin atmosferini şu sözlerle izah etmiştir: "Makedonya'dayken devlet baskı ve ayrımlar yapıyordu biz Müslümanlara. Makedon okulunda okudum ama Müslüman olmamız nedeniyle ayrımcılıklar oluyordu." Bir başka kişi de yaşadıklarını çarpıcı bir şekilde şöyle ifade etmiştir: "Yaşadığımız zorluklar çoktu o zamanlarda. Hükümet bizlere çok hak tanııyordu. Kuran-ı Kerim'i bile toprak altında saklamak zorundaydık çünkü bize baskı yapıyorlardı. Biz çok zulüm gördük; onun için Türk topraklarına gelmek tek çaremizdi" (Sinan-Kapan, 2019, 440). Anlatılanlardan anlaşıldığı üzere, bölgede yaşayan Türkler sosyal hayatlarında ciddi sorunlar yaşamış, temel özgürlük alanlarında baskılara maruz kalmışlardır. Bu da Türkiye'ye gelişlerin bir tercihten ziyade zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu dönemde Türkiye'ye göç eden kişi sayısı konusunda verilen sayılar muhtelifdir. Örneğin Yusuf Hamzaoğlu 1952-1975 yılları arasındaki dönemde Türkiye'ye gelen Türk nüfusunu 296.000 kişi olarak verirken; Risto Lazarov bu sayının yaklaşık 155.000 olduğunu iddia etmektedir (Mandacı, 2007, 7).

Göç alan bir ülke olarak Türkiye bu dönemde uluslararası hukuk çerçevesinde bu süreci yasal bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Bu kapsamda, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası boyutta

göç konusundaki yükümlülükleri 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ile “coğrafi sınırlama” ile taraf olduğu 1967 Protokolü ile belirlenmiştir (Zorbay, 2017, 320-321). Öte yandan, 1950’li yılların ilk yarısında göç rejiminin ana prensiplerini belirleyen “serbest göçmenlik” uygulaması ağırlık kazanmıştır. Çoğunluğu düzensiz olan bu göçler, büyük oranda sosyo-ekonomik kaynaklı olmasına rağmen bu göç hareketlerinde kültürel, dinî, siyasi ve diğer faktörlerin de etkisinden bahsedilebilir. Göçmenlerin Türk vatandaşlığına kabulünde ise “soy esası” en önemli kriter olmuştur (Yümlü, 2011, 261-262).

Serbest göçmenlik uygulamasına geçilmesinin ardından Türkiye’ye gelen aile sayıları dönemlere göre farklılık göstermiştir. Bu dönemde Yugoslavya’dan Türkiye’ye yönelik ilk göç dalgası 1953 yılında başlamış ve 1956 sonrasında ise dramatik biçimde artmıştır. Gelen göçmenler ağırlıklı olarak Stip, Velez, Gostivar, Kalkandelen, Üsküp ve Priştine’de yaşayan Türk ve Arnavutlardır (Erken, 2021, 7). 1953-1956 yılları arasında senede 2000 aile Türk topraklarına yerleşirken, 1956-1959 döneminde bu sayı yaklaşık 10.000’i bulmuş; 1959’dan sonra ise gelişler azalmaya başlamıştır. Diğer yandan, serbest göçmen politikası uygulayan hükümet, beklentinin üstünde gelen göçmenlerin barınma ve iş bulma süreçlerinde ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Lozan nüfus mübadelesinde yapılanın aksine, gelenlere ya toprak verilmemiş ya da kalmaları için bir mekân tahsis edilmemiştir. Dolayısıyla Yugoslavya’dan serbest göçmen vizesiyle gelenlerin kahir ekseriyeti, Ege ve Marmara bölgelerinde yaşayan akrabalarının yanına gönderilmiştir (Erken, 2018, 944-945). O dönemi yaşayan bir göçmen bu durumu “Devletten yardım almıyorduk bizler. Kendi çabalarımızla bugünlere geldik” (Sinan-Kapan, 2019, 442) sözleriyle dile getirmiştir.

Yugoslavya’nın bu dönemde SSCB’den bağımsız bir politika izlemeye çalışması üzerine ABD tarafından bu ülkenin Türkiye ve Yunanistan ile kurabileceği iş birliği imkanları gündeme getirilmiştir. ABD’nin bu “önerisi” üzerine Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 1953 yılının başında Yugoslavya’yı ziyaret ederek Tito ile olumlu bir görüşme gerçekleştirmiştir (Albayrak, 2004, 469). Bunun akabinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 28 Şubat 1953 tarihinde Balkan Dostluk Paketi imzalanmıştır (BCA, 30-1-0-0 / 61-376-5; Milliyet, 1 Mart 1953). Başbakan Adnan Menderes de 1954 yılında Yugoslav Baba gazetesine gönderdiği yeni yıl mesajında iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinden ve Balkan Dostluk Paketi’nin imzalanmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir (BCA, 30-1-0-0/13-79-15). Bu hamlenin Türkiye açısından önemi Balkan bölgesinde Batı savunma yapılarını daha geniş bir alana yayması olmuştur (Hale, 2003, 125).

Tito, iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin bir yansıması olarak 1953 yılında Türkiye’ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve taraflar arasında “Serbest Göç Anlaşması” imzalanmıştır (Tekin, 2018, 258). 1954 ilkbaharında da Türkiye’yi ziyaret eden Yugoslavya Devlet Başkanı, Türk kamuoyuna “Türkiye’ye gelişimden çok memnunum. Türk milletine kalpten gelen en samimi selamlarımı yollarım” mesajını iletmiştir. Basın da bu gelişin haberini verirken, Tito’dan “dost devlet başkanı” olarak bahsetmiştir (Akşam, 12 Nisan 1954). Aynı yıl Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Tito’nun daveti üzerine Yugoslavya’ya gitmiştir. Ziyaret öncesi açıklamalarda bulunan Bayar, Tito’dan “aziz dostum” diye söz ederken, Yugoslavya ile Türkiye’nin “istiklallerine âşık, realist ve fedakâr” olduklarını beyan etmiştir. Sekiz gün süren ziyaret, Türk ve Yugoslav kamuoyu tarafından ilgiyle izlenmiştir. Yugoslav basını ziyaret öncesi yaptıkları haberlerde Celal Bayar’dan övgüyle bahsederken, Türk basınında da Yugoslavya’dan “dost ve müttefik ülke” diye bahsedilmiş ve ziyarete geniş yer ayrılmıştır. Ziyaret esnasında iki lider son derece sıcak

mesajlar vererek, “müttefiklik ruhu” ile hareket etmişlerdir (Milliyet, 27/29 Ağustos-14 Eylül 1954). Ana gündemin “sulhun korunması” ve “ortak güvenlik” olarak belirlendiği bu ziyarette Bayar, Yugoslavya’daki Müslüman ve Türklerin sorunlarını gündeme getirmemiştir (Erken, 2018, 942).

1956’dan sonra Yugoslavya’nın Türkiye’ye yönelik politikalarında olumsuz yönde bir değişim görülmeye başlanmıştır. Bu farklılaşmada Türkiye’nin Bağlantısızlar Hareketi’ne destek vermemesi ve Yugoslavya’nın ABD desteğine daha az ihtiyaç duyması etkili olmuştur. Bu dönemdeki olumsuz yaklaşımın yansımalarını Yugoslav basınında da görmek mümkündür. Örneğin, Makedonya merkezli Birlik gazetesinde çıkan haber ve köşe yazılarında kendi talepleri doğrultusunda Türkiye’ye giden göçmenlerin aradıklarını bulamadıkları ve hatta Yugoslavya’yı arar hale geldikleri ileri sürülmüştür (Erken, 2018, 947). Bunların da etkisiyle, 1980’lerde Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen Türk göçmenlere karşı izlediği çözüm üretici politika dışında Türkiye, 1950’lerin ikinci yarısından 1990’lara kadar Balkan coğrafyasındaki gelişmelerde çok fazla aktif rol üstlenmemiştir (Türbedar, 2011, 225).

Bu değişimle aynı düzlemde okunabilecek bir gelişme de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a yazılan bir mektuptur. 1952-1955 yılları arasında Türkiye’nin Belgrad Büyükelçiliği görevinde bulunan Ağâh Aksel tarafından yazılan bu mektupta, Yugoslavya’daki Türklerin durumu hakkında gözlemlere ve onlarla ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir (Yümlü, 2011, 255). Aksel, özellikle Makedonya’daki Türklerin durumunun “acıklı ve feci” olduğunu belirtmiş; bu yaşam şartlarının devam etmesi halinde bölgedeki Türk nüfusun bir süre sonra Slavlaşma ya da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını altını çizmiştir. Mektubunun sonunda Cumhurbaşkanı’na ricada bulunan Aksel şu ifadeleri kullanmıştır:

“(…) yok olmaya mahkûm bu çok mustarip Türk kitlesinin bir an evvel memlekete getirilip yerleştirilmesi ve ölümden ve sefaletten kurtarılması ve bu hususta fiiliyata geçilmesi hususunu rica ve istirham eder, sonsuz tazimatımın kabulünü temenni ve niyaz eylerim” (BCA, 30-1-0-0/40-238-17).

Yugoslavya’nın Türkiye’ye yönelik tutum değişikliği ve topraklarındaki Türk ve Müslüman nüfusa yönelik eziyete varan uygulamaları nedeniyle 1950’li yıllar, bölgeden Türkiye’ye yönelik göçün en yoğun yaşandığı dönem olmuştur. Bu dönemde (1950-1959) Yugoslavya’dan Türkiye’ye 138.585 kişi göç etmiştir (İçduygu vd., 2014, 140). Diğer bir kaynağa göre ise 1950-1960 yılları arasında Türkiye’ye gelen Türk göçmen sayısı 151.889’dur (Yümlü, 2011, 255). Bu göçler, keyfiyetin (1934/2510 sayılı İskân Kanunu’nun 3. maddesi çerçevesinde) Türkiye’ye ait olduğu uzlaşmasına dayanarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede bir göçmen adayının bölgedeki Türk temsilciliklerinden Türkiye’ye “serbest göçmen vizesi” alabilmesi için izlenen süreç, ana hatları itibarıyla şöyledir:

- Aday, yerel makamlardan “millî” (etnik) kökeninin Türk olduğunu belirten belge alacaktır.
- Aday, yerel makamlardan aldığı “millî” (etnik) kökeninin Türk olduğunu belirten belge ile bölgedeki Türk temsilciliğine başvuracak ve burada uzman memurlar tarafından (elindeki belgeye dayanarak, ancak belgeye rağmen) Türkçe bilip bilmediği, Türk kültürüne bağlı olup olmadığı, dolayısıyla Türk bilinci taşıyıp taşımadığı sınanacaktır.
- Başvuru sırasında adaydan, (varsa) Türkiye’deki akrabaları ile ilgili (yakınlık derecesi, nerede ikamet ettikleri gibi) ayrıntılı bilgiler istenecektir.
- Bölgedeki Türk temsilcilikleri ile Türkiye’deki makamlar arasında yapılacak bilgi alışverişine dayanarak yürütülecek araştırmanın sonucuna göre, başvurunun uygun

bulunması halinde adaya "serbest göçmen vizesi" verilecek, aksi takdirde verilmeyecektir.

- Ancak, anadil ve Türkiye'deki akrabalar gibi başlangıçta öngörülen kuralların zamanla yumuşatılması yoluna gidilmiştir (Çavuşoğlu, 2007, 139).

Bununla birlikte, Yurtdışından (Yugoslavya) yakınlarını yanına getirmek isteyen kişilere de şu sorular sorulmuştur:

- Hangi tarihte, nereden yurdumuza gelmiş ve tabiiyetimize hangi tarihte ve hangi kanuna göre alınmıştır?
- Soy ve dili nedir?
- Getirmek istediği kimselerin kendisine olan yakınlık derecesi nedir?
- Ne işle iştigal etmektedir; vasati olarak aylık kazancının neden ibarettir ve gayrimenkulü varsa cinsi ve miktarı nedir?
- Getirmek istediği ailenin veya ferdin geçimlerini vesaire ihtiyaçlarını temin etmeye mali vaziyeti müsait midir?
- Evvelce herhangi bir şahsı veya aileyi getirmek için müracaatı var mıdır? Varsa buna dair evrakın tarih ve numarası nedir?

Ayrıca, Yugoslavya'dan gelecek kişilerden de şu bilgiler talep edilmiştir:

- Sancak, kaza, köy adları ile oturdukları yerin mahalle, sokak ve hane numaraları
- Getirmek istediği kişilerin, aile reisinin adı soyadı, yaşı ve aile efradının ad ve yaşları ile akrabalık derecesi
- Gelecek olanların soy ve dilleri (BCA, 272-0-0-12-63192-6-9-22-2021 11-05-35).

Bu süreçte haftanın belli günleri Yugoslavya'dan Türkiye'ye her gün ortalama 100 Türk gelmiştir (Milliyet, 6 Mart 1955). Ancak, Türklerin gelişi birçok zorluğu da içinde barındırmıştır. Örneğin, 1955 yılında İstanbul'a gelen gruptan gidecek yerleri olmayanlar ile yakınlarının yanına gidecek araç bulamayanlar geceyi Sirkeci Garı'nın beton zemininde geçirmişlerdir. Gelen grupta ailesiyle birlikte yer alan İslam Usta, Yugoslavya'dan ayrılmak için çok dua ettiklerini ve 700 kişilik köy nüfusunun tamamının geldiğini ifade etmiştir. Bütün mülklerini Yugoslavya'da bıraktıklarını, Yugoslavya Devleti'nin para çıkışına izin vermediği için onları satamadıklarını söylemiş; her şeye rağmen küçük yaştaki oğlunun ileride Türkiye için askerlik yapacağını ve askerde domuz eti yemeyeceğini dile getirmiştir (Hürriyet, 25 Mart 1955). Türk basın organları bu haberleri yapmasına rağmen yine de Yugoslavya'dan gelen göçmenlere sayfalarında çok yer vermedikleri görülmüştür (Erken, 2018: 945). Öte yandan, basının göçmen kabilelerinin gelişiyle ilgili verdiği haberlerde kullandığı dile bakıldığında, göçmenlerin Türkiye'ye gelmesinin önemine ve onlarda yaşattığı mutluluğa dikkat çekildiği görülmektedir.

[İLHAN DEMİREL]
YUGOSLAVYA'DAN 150 GÖÇMEN GELDİ Yugoslavya'daki ırkdaşlarımızdan 150 kişilik bir kafile dün saat 12.30 da trenle şehrimize gelmiştir. Göçmenlerin bir kısmı İstanbul'daki akrabalarının yanına gitmişler, geri kalanlar da misafirhaneye yerleştirilmişlerdir.

Resim 1: Yugoslavya'dan Gelen Göçmenler (Milliyet, 10 Aralık 1956)

[İLHAN DEMİREL]
129 BAHTİYAR Dün Yugoslavya Türklerinden 129 u daha ana yurda kavuşmuştur. Göçmenleri Sirkeci garına getiren tren, yolcusundan çok daha fazla bir karşılayıcı bulduğuna göre ana yurd sözünün ne kadar yerinde olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Resim 2: Yugoslavya'dan Gelen Göçmenler (Milliyet, 12 Aralık 1956)

Resim 3: Yugoslavya'dan Gelen Göçmenler (Milliyet, 22 Aralık 1956)

Bu dönemde Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı)'nin verdiği bir emirle Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelecek olan göçmenlerin sıkı bir denetime tâbi tutulacağını açıklaması dikkat çekicidir. Bu önlemin gerekçesi ise göçmen adı altında Çingene, Boşnak ve Arnavutların da Türkiye'ye gelmeleridir. Ayrıca, yanlış beyan verenlere cezai işlem uygulanacağı da ifade edilmiştir (Milliyet, 8 Kasım 1956).

Yaşanan bu olumsuzluklara karşın, Türkiye ile Yugoslavya arasındaki yakın ilişkiler Yugoslavya coğrafyasında yaşayan Türklerin sıkıntılarından mümkün olduğunca ayrı tutulmaya çalışılmıştır. Örneğin, 1947 yılında Dışişleri Bakanı Hasan Saka imzasıyla gönderilen bir yazıda, Türk gazetelerine Yugoslavya hakkında olumsuz haberler yapmamaları "telkin" edilmiştir (BCA, 30-10-0-0/253-705-12). Bu politik anlayış Demokrat Parti (DP) döneminde de devam etmiştir. Söz konusu tutumun etkisiyle 28 Şubat 1953 tarihinde Türkiye ile Yugoslavya arasında Yunanistan'ın da yer aldığı bir "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır (BCA, 30-1-0-0/61-376-5). Ardından yine bu üç devlet arasında 1954 yılında Bled şehrinde imzalanan "İttifak, Siyasi İşbirliği ve Yardım Anlaşması" 1955 yılında Türkiye tarafından onaylanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 23 Şubat 1955). Ancak daha önce de değinildiği üzere 1956 itibarıyla Yugoslavya'nın Türkiye'ye yönelik tutum değişikliği ve bölgedeki Türk nüfusa yönelik uygulamaları, Türkiye'nin göçmenler konusunda bazı tedbirler alması sonucunu doğurmuştur. Bu yaklaşımın yansımaları Türkiye'deki Yugoslav vatandaşlarının durumunun konu edinildiği 1978 yılına ait bir kararnamede görmek mümkündür. Buna göre, 13 Temmuz 1956 tarihinden sonra Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç etmiş olup Türk vatandaşlığına hak kazananların Yugoslavya'da

biraktıkları taşınmaz mallar üzerindeki menfaatlerinin incelenmesi ve tazminine dair Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin taleplerinin Yugoslav hükümeti tarafından kabul edilmemesi ve veraset yoluyla intikal eden taşınmaz malların Yugoslav mevzuatınca tespit edilen sınırları aşan kısımlarının millileştirilmesi ve tazminat ödenmemesinden dolayı Türkiye, zarar gören Türk vatandaşlarının zararlarını o an için "geçici" olarak temin yoluna gitmiştir. Bunun için 28 Kasım 1933 tarihinden önce Yugoslav uyrukluların Türkiye'de elde ettikleri taşınmaz mallarına idari tedbir konulmuştur (BCA, 30-18-1-2/373-136-9).

Görüldüğü üzere oldukça sancılı yıllara karşılık gelen Yugoslavya Cumhuriyeti döneminde Türkiye'ye önemli sayıda göçmen girişi olmuştur. Bölgeden Türkiye'ye yönelik ana göç dalgasının yaşandığı 1952-1967 yılları arasında tamamı "serbest göçmen" statüsünde gelen kişi sayısı 175.392, aile sayısı ise 45.338'dir. Söz konusu dönemde 1956 yılı, göç eden kişi sayısının; 1958 yılı da göç eden aile sayısının en yüksek olduğu yıllardır. Aynı dönemde 1952 yılı ise hem göç eden kişi sayısının hem de göç eden aile sayısının en düşük olduğu yıl olarak kayda geçmiştir (Çavuşoğlu,2007, 135). Öte yandan yoğunluğunu devrin şartlarının belirlediği bu dönemdeki göç hareketlerinin giderek azaldığını söylemek mümkündür.

Tablo 1: Dönemlere Göre Yugoslavya'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Sayıları

1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989
138.585	42.512	2940	2550

Kaynak: (İçduygu vd., 2014, 140)

Tablo 1'de görüldüğü üzere, söz konusu göç dalgasının en büyük olduğu dönem 1950'li yıllardır. Bu dönemde Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç eden nüfus 138.585 kişidir. 1960'lı yıllarda 42.512, 1970'li yıllarda 2.940 ve 1980'li yıllarda da 2.550 kişi olmak üzere Yugoslavya Cumhuriyeti dönemi boyunca Türkiye gelen toplam kişi sayısı 186.587'yi bulmuştur. 1923-1990 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı ise yaklaşık 500.000 kişidir (Sarıay, 2011, 360).

II. Dünya savaşı sonrası dönemde yönetimdeki gücünü artıran ve 1974 yılında ömür boyu başkan seçilen Tito'nun altı yıl sonra ölmesi üzerine ülkede 1980 yılı itibarıyla Kolektif Başkanlık idaresi sistemine geçilmiş ancak istikrarını koruyamayan Yugoslavya, 1991'deki iç savaşın etkisiyle dağılma sürecine girmiştir. Slovenya (Aralık 1990), Makedonya (Ocak 1991), Hırvatistan (Haziran 1991) ve Bosna-Hersek (Mart 1992) bağımsızlıklarını ilan ederek Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılmıştır. Eski Yugoslavya'dan geriye kalan Karadağ ve Sırbistan birleşerek Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni kurmalarına rağmen içinde Kosova özerk bölgesini de barındıran bu federasyonun ömrü uzun olmamış ve Karadağ da gerçekleştirdiği referandum sonucunda 3 Haziran 2006'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova ise NATO ve AB'nin desteği ile 17 Şubat 2008'de Sırbistan'dan tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan ederek federasyon bünyesinden siyasi arenaya çıkan son devlet olmuştur.

4. Yugoslavya Cumhuriyeti Sonrası Dönemde Bölgeden Anadolu'ya Müslüman Göçleri

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin kurucusu Joseph Tito'nun 1980'de hayatını kaybetmesinin ardından yukarıda da değinildiği üzere, ülkeye kaotik bir ortam hâkim olmaya başlamıştır. Bu ortamda özellikle Sırların "pastadan daha fazla pay almak" için attığı adımlar tansiyonu yükseltmiştir. Bu rüzgârın etkisiyle birçok farklı milletten insanın ve farklı inanç sahibinin yaşadığı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde milliyetçilik ideolojisi, 1989

yılı itibariyle büyük bir ivme kazanmış ve tüm ülkeyi etkisi altına almıştır. Böyle bir atmosferde 1990 yılında yapılan genel seçimlerde Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyette de milliyetçi partiler çoğunluğu elde etmiş ve Komünist idarelerin aldığı bu sonuçlar Yugoslavya'da sonun başlangıcı olmuştur (Bozkurt, 2010, 83). Ayrıca, Yugoslavya'nın dağılmasında Kosova'da 1981-1989 yılları arasında yaşanan istikrarsızlığın da büyük etkisi olmuştur (Aruçi, 2002, 220).

1991'de Yugoslavya'da yapılan nüfus sayımında 2.289.722 kişi, millet olarak "Müslüman" olduğunu belirtmiştir (İzzetbegoviç, 2020, 104). Yugoslavya'nın dağılmasının akabinde yaşanan kaotik ortamın ve bölgeyle olan tarihî ve kültürel bağlarının etkisiyle Türkiye, bu dönemde de ortaya çıkan yeni ülkelerden önemli sayıda göç almıştır. Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılması sonrasında 1990-1999 döneminde 2.159 kişi, 2000-2007 yılları arasında da 1.548 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (İçduygu vd., 2014: 141).

5. Makedonya³

Sahip olduğu verimli tarım alanları ve konumu nedeniyle tarih boyunca farklı toplumlara ev sahipliği yapan Makedonya (Saatçi, 2006, 553), yüksek Dinar Alplerinin geniş yer kapladığı, iç kesimleri plato görünümüne sahip, Vardar nehri ve Ohri gölü gibi su kaynaklarının bulunduğu ama denize kıyısı olmayan bir bölgedir⁴ (Sinan-Kapan, 2019, 433).

1500 yılı aşan bir süre boyunca Türk varlığının görüldüğü ve Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin çekilmek zorunda kaldığı Makedonya, Türk tarih ve kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Türkler, Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerinden oluşan Makedonya'da Balkan Savaşları'na kadar en büyük yerleşik topluluğu oluşturmaktaydı. Makedonya Genel Müfettişi Hilmi Paşa'nın 1904 tarihli raporuna göre, Makedonya'da çoğunluğu Türklerden ve kısmen de Arnavutlardan oluşan 1.379.000 Müslüman, 869.000 Bulgar, 128.000 Arnavut, 307.000 Rum ve 100.000 Sırp yaşamaktaydı (Bayur, 1991, 164). Ancak kaybedilen Balkan Savaşları'ndan sonra Türkler, hayatın her alanında büyük baskılara maruz kalarak Türkiye'ye göçe zorlanmış ve bunun sonucunda Makedonya'da azınlık durumuna düşmüşlerdir.

Osmanlı Devleti'ne büyük kayıplar yaşatan Balkan Savaşları'nın ardından Anadolu'ya yapılan göçlerde siyasi, ekonomik, dinî ve millî pek çok etken rol oynamıştır (Sinan-Kapan, 2019, 436). Makedonya'dan Türkiye'ye ilk göçler, Cumhuriyet'in ilanını takiben 1924 yılında başlamıştır. 1936 yılındaki ikinci göç dalgasında (Oktay, 2003, 135) ise "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı" döneminde çıkarılan 1931 tarihli "Zirai Islahat (Agrar) Kanunu" etkili olmuştur. Söz konusu kanun çerçevesinde Türklerin sahip olduğu geniş arazilere zorunlu ve bedelsiz istimlak yöntemiyle el konulmuş, Türklerin mülk sahibi olması engellenmiş ve böylece bölgedeki Türk nüfus, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Çavuşoğlu, 2007, 140).

Makedonya'da ekonomik ve demografik açıdan azınlık durumuna düşen Türk nüfus, başta Arnavutlar olmak üzere diğer milletlerin baskısını engelleyebileceği ümidiyle "eşitlik" vaat eden Tito'ya yönelik olumlu bir beklenti içine girmiş ancak Yugoslavya Sosyalist Federal

³ Makedonya, Yunanistan ile yaşadığı isim sorununu aşabilmek için resmi adını 12 Şubat 2019 tarihi itibarıyla "Kuzey Makedonya" olarak değiştirmiştir. Ancak, bu çalışmaya konu olan göç hareketleri bu tarihten öncesini kapsadığı ve kullanılan ismin kastedilen bölgeyi karşıladığı düşüncesi ile Makedonya isminin kullanılması tercih edilmiştir.

⁴ Osmanlı Devleti tarafından coğrafi bir terim olarak kullanılmayan Makedonya ifadesi, ilk kez Berlin Kongresi'nden (1878) sonra Balkanlılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti bölgeyi "Rumeli" olarak adlandırmıştır (Karal, 2011: 146).

Cumhuriyeti'nde komünizmin uygulanmaya başlaması, Makedonya Türkleri için yeni bir yıkım dönemini başlatmıştır. En değerli topraklarını, mallarını ve mülklerini devletleştirme yüzünden kaybeden Türk nüfus, önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de izlenen resmî politika ile rahatsız edilerek göçe zorlanmıştır. Böylece, Makedonya'dan Türkiye'ye yeni bir göç dalgası başlamış ve takip eden dönemde bölgedeki Türk nüfus yoğunluğu hızlı bir şekilde azalarak 1963 yılından sonra Türkler, Makedonya'daki azınlıklar içinde Arnavutlardan sonra ikinci sıraya düşmüştür. Makedonya'da kalan Türk nüfus tartışmalı olmakla birlikte yıllara göre genel anlamda azalma eğilimi göstermiştir. Makedonya ve Kosova bölgelerindeki Müslümanların kendilerini etnik olarak farklı tanımlamaları, nüfus sayımlarına da yansımıştır. 1953 yılındaki nüfus sayımında 162.000 kişi kendini Arnavut, 203.000 kişi Türk olarak tanımlarken; 1961 yılında 183.000 kişi kendini Arnavut, 131.000 kişi de Türk olarak saydırmıştır (Erken, 2021, 7).

Makedonya'dan Türkiye'ye yönelik göçler bazı dönemlerde yoğunlaşsa da genel olarak süreklilik arz etmektedir. 1923-1933 döneminde Makedonya'dan Türkiye'ye 108.179 kişi gelirken (gelen tüm göçmenlerin %17,2'si); 1934-1960 döneminde bu sayı 160.922 kişi (gelen tüm göçmenlerin %28,8'i) olmuştur (Geray'dan akt. Çavuşoğlu, 2007, 133). Cumhuriyet'in ilanından 1997 yılına kadar Makedonya'dan gelen göçmen aile sayısı 77.431, kişi sayısı ise 305.158'dir. 1950 yılına kadar gelenlerden 14.494 kişi devlet tarafından iskân edilirken, geri kalanlar "serbest göçmen" olarak istedikleri bölgelere yerleşmiştir (Çavuşoğlu, 2007, 133). Türkiye, eski Yugoslavya'dan çatışma yaşamadan ayrılan tek ülke olan Makedonya'ya (Oran, 2012, 504) göç konusunda yaptığı katkıyı, bağımsızlığını ilan ettikten sonra yaşadığı "kırılğan" süreçte de sürmüştür. Bu dönemde Türkiye, Makedonya'ya sığınan Kosovalı Arnavut mültecilerin bir kısmına ev sahipliği yaparak Makedonya'nın üstündeki göçmen baskısını azaltmıştır (Rüma, 2012, 444). Bölgeden Türkiye'ye yönelik göçler, ülkede istikrarın bozulduğu ve Arnavut militanlar ile Makedon güvenlik güçleri arasında çatışmaların yaşandığı 2001 yılında da sürmüştür. Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre bu dönemde Makedonya'dan Türkiye'ye göç yoluyla 10.500 kişi gelmiştir.

Görüldüğü gibi Makedonya'dan Türkiye'ye yönelik göçlerin süreklilik arz etmesi, ülke nüfusu içindeki Türk nüfusun düşmesine neden olmuştur. 1970 yılına ait Yugoslav resmî verilerine göre, Makedonya'da yaşayan Türk nüfus 131.481 iken (Milliyet, 24 Ocak 1970) günümüzde bu sayı yaklaşık 71.000 kişiye gerilemiştir. 30 Mart 2022 tarihinde açıklanan nüfus verilerine göre 1.836.713 kişilik ülke nüfusunun %3,86'sını oluşturan Türk nüfus, bu oranla Makedon ve Arnavutlardan sonra ülkedeki en büyük etnik gruptur (EC, 2022).⁵ Bu nüfus miktarıyla Makedonya, Yugoslavya Cumhuriyeti'nden ayrılan ülkeler içinde en fazla Türk nüfusa sahip ülkedir. Ancak ülkedeki Türk toplumu söz konusu tarihte açıklanan nüfus verilerine "gerçeği yansıtmadığı" gerekçesiyle itiraz etmektedir. Makedonya'daki Türk Demokratik Partisi yaptığı açıklamada "31 belediye'deki Türk nüfusunda artış görülmesine, 6 belediyede Türklerin oranının %20'nin üzerinde çıkmasına ve 2002 sayım sonuçlarına göre %7'lik bir artış yaşanmasına rağmen 19 yıllık süreçte toplam Türk nüfusunun sadece 5.484 kişi artmasının büyük bir çelişki teşkil ettiğini" dile getirmiştir (AA, 2022). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı da Türk toplum temsilcilerinin bu itirazına dikkati çekerek "Makedonya'daki Türk toplumunun hak ve çıkarlarının korunması yolundaki meşru taleplerini destekliyoruz" şeklinde bir açıklama yapmıştır (MFA, 2022).

⁵ Makedonya'daki etnik grupların oranı şu şekildedir: %58,44 Makedon, %24,3 Arnavut, %3,86 Türk, %2,53 Roman, %1,3 Sırp, %0,87 Boşnak, %0,47 Vlah (EC, 2022).

6. Kosova

28 Haziran 1389 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Sırpı I. Kosova Savaşı'nda mağlup etmesinin ardından bölgede Türk hâkimiyeti başlamıştır. Bu yenilgi Sırpıların ulus kimliğinin inşasında son derece önemlidir ve bu tarih "Sırbistan Ulusal Günü" olarak kutlanmaktadır. Yaklaşık beş asır Osmanlı idaresinde kalan Kosova, 1912'deki I. Balkan Savaşı'nın ardından Sırp idaresine geçmiştir. Balkan Savaşı'nda Kosova'daki Sırpıların baskısıyla Arnavut ve Türkler Anadolu'ya göçe zorlanmış; 1913'te Kosova ve Makedonya bölgesinden yaklaşık 10.000 kişi İzmir'e gelmiştir (Levent, 2013, 858). Helsinki İnsan Hakları Komitesi'nin Sırbistan temsilciliğinin bir raporuna göre, 1912-1914 yılları arasında 302.907 Türk, Kosova'dan göç etmek zorunda kalmıştır (Türbedar, 2003, 74). Öte yandan Kosova, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın, 1929'dan sonra Yugoslavya Krallığı'nın ve II. Dünya Savaşı'nın bitiminde de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde kalmıştır (Levent, 2013, 855-858).

Kosova'nın Balkanların genel karakterine uygun bu çalkantılı tarihi, dramatik olayları ve buna bağlı olarak kitlesel göç hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle başlayan bu süreç, zaman içinde yoğunluğu değişmekle birlikte 1999 yılına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında Kosovalı Türklerin sayısı sürekli olarak azalmıştır. Sadece 1918-1941 yılları arası dönemde Kosova'dan göç eden Türk sayısı 276.489 kişidir (Türbedar, 2003, 74). Öte yandan, 1912'den 1951 yılına kadar bölgeyi hâkimiyetinde bulunduran yönetimler, Kosova'daki Türkleri inkâr politikası izlemiş ve Türklere Arnavut muamelesinde bulunmuştur (Çavuşoğlu, 2007, 144). Söz konusu tutum Tito yönetiminin Kosovalı Türklerin varlığını resmî olarak tanıdığı 1951 yılında sona erse de bu değişiklik, Türklerin özgür bir ortamda yaşamalarına imkân vermemiştir. Bu sebeple, bilhassa 1953-1966 yılları arasında Yugoslavya kayıtlarına göre 80.000, Türkiye kayıtlarına göre ise 150.000 kişi bölgeden ayrılarak Türkiye topraklarına giriş yapmıştır. Rejim baskısından dolayı kendini Türk olarak bildiren Arnavut ve Boşnaklar da bu sayıların içindedir (Bozkurt, 2010, 70). Kosovalı tarihçiler ise bu sayının 412.000 olduğunu iddia etmektedir (Aruçi, 2002, 220).⁶

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasının ardından Karadağ ve Sırbistan birleşerek Voyvodina ve Kosova özerk bölgelerini de kapsayan "Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti"ni kurmuştur. Buna göre, Kosova'nın 29 bin km²'lik bölümü Arnavutluk'un dışında kalmış ve 32 bin km²'lik bölümü de Sırbistan, Karadağ ve Makedonya tarafından paylaşılmıştır. Kosova, 10.800 km²'lik bir alanla Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge statüsüyle 1999 yılına kadar varlığını korumuştur (Bozkurt, 2010, 68). Kosova'nın özerklik statüsü, 1999 yılının mart ayında Slobodan Miloseviç başkanlığındaki Sırbistan Hükümeti tarafından kaldırılmıştır.⁷ 24 Mart 1999

⁶ Bu yıllarda Yugoslavya'dan göç eden azınlık nüfusunun yüksek olmasında dönemin hükümetinin benimsediği politikalar belirleyici olmuştur. Toplumun farklı kesimlerinden de destek gören bu yaklaşımla ülke içindeki azınlıkların tasfiye edilmesi ve nüfusun mümkün olduğunca homojenleştirilmesi amaçlanmıştır. Örneğin dönemin etkili akademisyenlerinden Vaso Čubrilović, 3 Kasım 1944'te yayınladığı "Yeni Yugoslavya'da Azınlık Problemi" (Manjinski problem u novoj Jugoslaviji) başlıklı bir memorandum ile hükümeti etnik azınlıkları ülkeden zorla sürgün etmeye çağırmıştır. Čubrilović'e göre ancak bu sayede "Yugoslavya içerisinde sürekli olarak komşu devletlerle mücadelelere sebep olan azınlık unsurlar meselesi çözülmüş olacaktır" (Günaydın, 2020: 461). Čubrilović'in söz konusu memorandumunu ile ilgili diğer bir çalışma için bkz: (Azizi, 2021).

⁷ Söz konusu dönemde Sırp ordusunun bölgeye müdahalesine Arnavut direnişçiler, Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) çatısı altında örgütlenerek karşılık vermiştir. O dönemi yaşayan Kosovalıların anlattığına göre (17 Temmuz 2017), Arnavutluk'tan gelen bazı Hristiyan Arnavutlar, bu çatışmalarda Müslüman

tarihinde 78 gün süren NATO müdahalesi sonucunda Kosova, Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi'nin idaresine geçmiş ve NATO görev gücü kapsamında Türk askeri 88 yıl sonra Kosova'ya tekrar ayak basmıştır (Türkeş, 2008, 278). Bölge için son derece kritik ve kaotik bu ortamda Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel yaptığı bir açıklamada, “Kosova’da vahşete maruz kalan insanlar bizim kardeşlerimizdir” demiştir. Bu süreçte Türkiye, 8.000 Kosovalı sığınmacıya ev sahipliği yapmıştır (Hale, 2003, 281). Kosova’dan Türkiye’ye son toplu göç hareketi ise 1999 yılında yaşanmış ve aynı yılın mart ayından itibaren 17.746 Kosovalıya altı aylığına geçici oturma izni verilmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı).

Arnavutlar ile Sırlar arasında bir “sahiplenme” mücadelesine sahne olan Kosova’da 2001, 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleştirilen başarısız seçimlerden sonra Kosova Parlamentosu, yaptığı oylama ile 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlık kararı almış ve böylece Kosova, yıllardır beklediği bağımsızlığına kavuşmuştur.⁸ Kosova’da bu tarihten günümüze kadar görece sakin bir dönem yaşanmış olsa da 2021 yılı sonu itibarıyla iyice dillendirilmeye başlanan ve Arnavutluk Başbakanı Edi Rama’nın “Ben ‘Evet’ derim” diyerek açık desteğini belirttiği Arnavutluk ile Kosova’nın birleşmesi talebi, bölgedeki gerilimi tekrar yükseltmiştir. Yeni bir çatışma dönemini başlatabilme potansiyelini de içinde barındıran bu sürecin bölgeden kaynaklı yeni göç hareketlerini tetikleyeceği de muhakkaktır.

7. Bosna-Hersek

Bosna ismi X. yüzyılın ortalarında coğrafi bir yeri tanımlamak için kullanılmaya başlanmış daha sonra bu bölgede yaşayan insanlara da “Bosnalı” denilmiştir. “Hersek” ismine ise ilk kez 1454 yılına ait bir belgede rastlanmaktadır. VII. yüzyılda bu bölgenin Avarlar ve Slovenler tarafından istila edilmesinin ardından Bosna ve Hersek’in sahil kesimi şimdiki etnografik yapısını almıştır. Orta Çağ’ın başında Doğu Roma İmparatorluğu, kendi hâkimiyetleri altında bulunan Latin rahipler aracılığıyla önce Hırvatları, IX. yüzyılın sonu ve X. yüzyılın başında da Bosna’nın ulaşılması zor yerlerindeki insanları Hristiyanlaştırmıştır. Bölgede ilerleyen dönemde “Bogomil” mezhebi olarak bilinen fakat Ortodoks ve Katolik kiliseleri tarafından “heretik” yani “sapkın” olarak adlandırılan inanç yapısı etkili olmaya başlamıştır (Hodziç, 2007, 44-45,50,53). Diğer Hristiyan mezhepleri tarafından dışlanan bu halk, Osmanlı Devleti’nin bölgeye gelmesi ile zorlama ve baskıya uğramadan kalabalık gruplar halinde İslam’ı kabul etmiş ve “Osmanlılık” kimliğiyle özdeşleşmiştir (Demirel, 2010, 286). Dolayısıyla Boşnakların aynı etnik kökenden geldiği ve aynı dili konuştuğu Sırlar ve Hırvatlar ile aynı aidiyet duygusu altından birleşememesinin nedeni olarak dinî farklılık öne çıkmaktadır. Boşnaklar, bu milletler tarafından “Müslümanlaşmış Slavlar” olarak görülmekte ve Türklerle özdeşleştirilmektedir.⁹ Bu nedenle Osmanlı Devleti’nin bölgeden çekilmesinden sonra Boşnaklar, Hristiyan nüfus tarafından Türklerin tüm yaptıklarından sorumlu tutulmuş ve “bedel ödettirilmesi gereken halk” olarak görülmüştür. Öyle ki; “Osmanlı ordularının 1683’teki Viyana bozgununun ardından, Bosnalı

Kosovalılara destek olarak kendileri gibi Hristiyan olan Sırlara karşı savaşmışlardır. Bu olay, Arnavut milliyetçiliğinin bölgedeki karşılığını göstermesi bakımından önemlidir.

⁸ Türkiye, Kosova’nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. Öte yandan ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi Batı ülkelerinin büyük bölümü de Kosova’nın bağımsızlığını kabul ederken; Sırbistan, Rusya, İspanya ve Azerbaycan gibi bazı ülkeler kendilerini siyasi anlamda zora sokabileceği gerekçesiyle Kosova’yı bağımsız bir ülke olarak tanınamamaktadır.

⁹Srebrenitsa katliamı sorumlusu Slobodan Miloseviç, katliam öncesi yaptığı konuşmada Boşnakları kastederek “Türklerden intikam almamızın vakti geldi” ifadesini kullanmıştır. Bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=4PyBjRtVoQo> (16.10.2021).

Müslümanlara karşı duyulan nefretin bir sonucu olarak ilk kan, 1702 yılında Karadağ'da dökülmüş ve Başkent Cetine'deki (Cetinje) sivil Müslüman nüfusa karşı gerçekleştirilen katliama Istraga Poturica (Türkleşmiş olanların imhası) adı verilmiştir” (Bozkurt, 2010, 56).

Boşnakların kendi istekleri ile Müslümanlığa geçmesinde Sarı Saltuk gibi Alperenlerin gayretleri ve Osmanlı Devleti'nin farklı din ve cemaat mensuplarını barış içinde bir arada yaşatmayı başarabilen “millet sistemi” etkili olmuştur. Fatih Sultan Mehmet zamanında fethedilen Bosna'daki bu sistem, Osmanlı'nın bölgedeki hâkimiyetinin bitişi anlamına gelen Berlin Antlaşması'na (1878) kadar devam etmiştir. Bu antlaşma sonucunda padişahın hükümlerlik haklarının muhafazası şartıyla Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılmıştır. Avusturya ordusunun Bosna topraklarını işgal etmesi üzerine Bosnalı Müslümanlar yaşadıkları yerleri terk etmeye mecbur kalmış ve Anadolu'ya büyük kitleler halinde göç etmeye başlamışlardır. 1883'te Edirne, Tekirdağ, Lüleburgaz, Hayrabolu, Bursa, Adapazarı, İzmit, İzmir, Adana, Eskişehir gibi şehirlere Bosna'dan gelen bu göçmenler iskân edilmiştir (Demirel, 2010, 286-287, 290). 1883-1905 yılları arasında Bosna bölgesinden Türkiye'ye gelen Müslüman göçmen sayısı 29.079 kişi olmuştur (Emgili, 2012, 323).

I. Dünya Savaşı sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılma sürecine girince Sırp, Hırvat ve Sloven düşünür ve politikacılar bütün Slavların bağımsız bir devlet çatısı altında toplanması için harekete geçtiler. Bunun neticesinde Aralık 1918'te, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ilan edildi fakat bu yeni devletin adında “yok sayılan” Boşnaklara dair herhangi bir iz yer almadı. Bununla birlikte, I. Dünya Savaşı'nın akabinde Bosna'da ikamet eden Boşnakların verimli topraklarına el konuldu ve fakirleşen halkın önemli bir kısmı Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı. 1931'deki nüfus sayımında Boşnaklar “milliyeti belli olmayan Müslümanlar” olarak kayda geçirilerek, kendilerine yönelik yok sayma politikası devam ettirildi. Bu dönemde de Yugoslavya'daki Müslüman ve Türk unsurlar yaşanan baskı ve katliamların etkisiyle Türkiye'ye göç etmek durumunda kaldılar (Emgili, 2012, 330-331, 337, 341, 344).

Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi'nin (AVNOJ) 1943'teki toplantısında, 1918 yılındaki sınırlar birkaç ufak değişikliklerle kabul edilmiştir.¹⁰ Tito, Yugoslavya'yı kurduktan sonra Bosna toprakları üzerindeki Sırlar ve Hırvatların paylaşım kavgasını sonlandırmak için federal devletin içinde federe bir devlet olan Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Farklı grupların olduğu Bosna-Hersek'te ilk dönemlerde Müslümanlar yine görmezden gelinmiş ancak, 1970'lerde İslam dünyası ile ilişkilerini geliştirmeye başlayan Tito'nun izlediği politika neticesinde Müslümanlara karşı olumlu bir tavır değişikliği meydana gelmiştir. Müslümanlar ilk kez bu dönemde tıpkı Makedon, Sloven, Sırp ve Hırvatlar gibi “kurucu halk” olarak kabul edilmiştir. Söz konusu yaklaşım değişikliğinde Tito'nun, Yugoslavya içinde en kalabalık millet konumundaki Sırların güçlenmesini istememesi de etkili olmuştur (Mandacı, 2015).¹¹ Bu dönemde yukarıda ifade edilen yumuşamaya bağlı olarak Türkiye'ye yönelik Boşnak göçleri durma noktasına gelmiştir (Kırbaç, 2013, 14). Ancak Tito'nun 1980 yılındaki ölümünün ardından kendilerini Yugoslavya'nın asıl sahibi olarak gören ve halkların eşit olması gerektiği anlayışını kendilerine bir “hakaret” olarak algılayan (İzzetbegoviç, 2020, 119) Sırların yönetimde daha

¹⁰ Bu toplantıda, “Her millet kendi dilini, dinini, kültürünü, bayrağını serbestçe kullanacak” kararı alınmıştır (Bozkurt, 2010, 53).

¹¹ Tito'nun 1971'de İslamlaşmış Slavları yani Boşnakları ulus statüsünde kabul etmesinden sonra Bosna-Hersek'te “Müslümanlık”, dinî bir kimlik olmanın ötesinde bir milliyetin adı olmuştur. Bu nedenle ateist olanlar bile “Müslüman ulusunun” mensubu olarak sayılmıştır (Nokta, 26 Nisan 1992).

etkin olmaya çalışması, ülkedeki tüm etnik gruplar üzerinde büyük rahatsızlığa neden olmuştur (Kırbaç, 2013, 7). Bunun üzerine özellikle Almanya'nın desteğini alan Slovenya, bağımsızlığını ilan eden ilk ülke olmuştur. Bosna-Hersek ise başta hem etnik olarak parçalı (Müslümanlar, Sırp ve Hırvatlar) hem de topraklarının Sırbistan ve Hırvatistan arasında paylaşılması tehlikesi bulunması nedeniyle Yugoslavya'nın dağılmasından yana olmamıştır. Ancak daha sonra Boşnaklar, Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunmaları halinde bu kez de Sırbistan tarafından yeni Yugoslavya'nın içinde "yutulacakları" öngörüsünden hareketle bağımsızlık yönünde politikalara yönelmişlerdir (Mandacı, 2015).¹²

Bu siyasal ortamda gerçekleştirilen ilk serbest seçimler (1990) sonucunda Bosna-Hersek'te devlet başkanlığına Aliya İzzetbegoviç seçilmiş¹³ ve Bosnalı Sırp buna tepki olarak 9 Ocak 1992'de 'Bosna Sırp Cumhuriyeti' adı altında özerkliklerini ilan etmiştir. Bosnalı Müslüman ve Hırvat milletvekillerinin talebi üzerine Bosna-Hersek'in Yugoslavya'dan bağımsızlığına yönelik bir halk oylaması yapılmış ve katılanların %99'u bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. Oylamanın sürdüğü 1 Mart 1992'de Sırp, "tepki" olarak Saraybosna'da katliamlara başlamıştır (Kırbaç, 2013, 7).¹⁴ Şüphesiz bu katliamların amacı Bosna'da eski düzeni imkânsız kılmaktır (2000'e Doğru, 23 Ağustos 1992). Bu tarihten 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Antlaşması'na kadar sürecek dönemde tamamına yakını Müslüman olmak üzere yaklaşık 350.000 kişi katledilmiş; camiler, köprüler ve birçok tarihî eser tahrip edilmiştir (Kırbaç, 2013, 7). Yaşanan iç savaşta en fazla can kaybı veren kesim olan Boşnaklar, savaşta, açlıktan ve ölümden kaçarak yine göç etmek zorunda kalmıştır (Milliyet, 4 Nisan 1992).

Şüphesiz Müslümanların uğradığı katliamlar açısından Srebrenitsa bir sembole dönüşmüştür. Temmuz 1995'te Ratko Mladiç komutasındaki Sırp birlikleri, Birleşmiş Milletler tarafından "güvenli bölge" ilan edilen şehre girerek büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. BM misyonunda görevli Hollandalı askerlerin korumakla görevli oldukları Boşnakları Sırp askerlere teslim etmesi sonucunda en az 8.372 Müslüman katledilmiştir. Halen toplu mezarlarda bulunan Boşnakların DNA testi ile kimliklerinin belirlenmesine devam edilmekte ve kimliği tespit edilenler katliamın yıl dönümünde yapılan cenaze törenleri ile tekrar defnedilmektedirler.

¹² Bu dönemde (1990) 4.523.000 nüfuslu Bosna-Hersek'te Müslümanlar %44, Hırvatlar %17 ve Sırp da %31'lik nüfus oranlarına sahipti (Nokta, 15 Mart 1992).

¹³ Türkiye, Bosna-Hersek'in bağımsızlığını hemen tanımış ve bu ülkeyi uluslararası platformlarda desteklemiştir (Karpuz, 2020, 168). Çünkü Bosnalı Müslümanlar, Türklerin gözünde Doğu Avrupa'da kalan "son Müslümanlardır" (Hale, 2003, 277).

¹⁴ Saraybosna'da yaşayan ve bu katliamlara şahitlik eden bazı Boşnaklar, o dönemde Sırp'ların farklı ülkelerden insanları para karşılığında "insan avlamaları" için bölgedeki tepelik alanlara getirdiğini anlatmaktadır (14 Temmuz 2017).

Resim 4: Srebrenitsa Soykırım Mezarlığı

Srebrenitsa Katliamı'nın (1995) "II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da işlenen tek soykırım"¹⁵ olarak ortak kabul görmesine rağmen Sırlar, aslında daha önce (1992) Müslümanların Sırları katlettiğini ve dolayısıyla Srebrenitsa'da kendilerinin "mağdur" olduklarını iddia etmektedirler. Foto 2'de görüldüğü gibi Sırlar Srebrenitsa'da "Masum Sırp

kurbanların Müslüman savaş suçluları tarafından katledildiğini" savunmaktadır.

Resim 5: Sırbistan Ulusal Meclis Binası (Belgrad/16 Temmuz 2017) (Fahrettin Tepealtı Kişisel Arşivi)

1992 yılının yaz mevsimiyle birlikte yaşanan yıkımlar daha fazla hissedilmeye başlanmış (Çömlekçi, 2020, 280) ve iç savaşın ilk döneminde yaklaşık 350.000 kişi Bosna-Hersek'ten ayrılmıştır (Milliyet, 26 Nisan 1992). Bu dönemde de Boşnaklar ile Türkler arasındaki dinî, tarihî bağların ve kader ortaklığının bir sonucu olarak Bosna-Hersek'ten göç edenlerin öncelikli istikameti yine Türkiye olmuştur.¹⁶ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

verilerine göre, 1992-1998 yılları arasında bölgeden Türkiye'ye göç edenlerin sayısı yaklaşık

¹⁵ 26 Şubat 2007 tarihinde Birleşmiş Milletler'in yargı organı olan Uluslararası Adalet Divanı (UAD) "Temmuz 1995'te Srebrenitsa'daki cinayetlerin, o bölgedeki Bosnalı Müslüman grubunu kısmen yok etme niyetiyle işlendiğini ve orada olanların gerçekten soykırım olduğunu" karara bağlamıştır (ICJ, 2007).

¹⁶ Bu dönemde söz konusu göçlerin etkisiyle Türkiye'deki Boşnak nüfus ile Bosna-Hersek'teki Boşnak nüfus birbirine oldukça yaklaşmıştır (Rüma, 2012: 436).

20.000'dir (Göç İdaresi Başkanlığı). Gelen göçmenlerin çoğu geri döneceği beklentisiyle "misafir" olarak kabul edilmiş ve sadece 666'sı "mülteci" statüsü almıştır (Aksu, 2010, 72).

Bosna-Hersek'ten gelen muhacirler başta dil sorunu yaşamalarına rağmen, ortak din ve kültür bağları sayesinde yeni ülkelere zorlanmadan uyum sağlayabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, gelen Boşnaklar için mülteci kampları açmış, hastalar ve bilhassa yaralananlar için de bir hastane tahsis etmiştir (Türbedar, 2011, 226). Türkiye, Balkanlardan gelen muhacirleri Irak ve İran sınırına yerleştirmeyi planlamışsa da bunu tam anlamıyla gerçekleştirememiştir. Türkiye'ye gelen Boşnak göçmenler, ilk olarak Elâzığ ve Erzincan çevresine yerleştirilmiş ama bir süre sonra bölge koşullarına uyum sağlayamayarak başta İstanbul ve İzmir olmak üzere Türkiye'nin Batı bölgelerindeki akrabalarının yanına yerleşmişlerdir (Kırbaç, 2013, 16-17).

Yaşanan iç savaşta Türkiye'ye gelen Bosnalı Müslümanların anlattıkları, göçmenlerin durumunu göstermesi bakımından önemli tarihî bilgiler içermektedir. Örneğin, Saraybosna'dan gelen Hamdi Salihagiç içinde buldukları durumu anlatırken İstanbul'a geldiği otobüste dokuz kişinin ayakta seyahat ettiğini belirterek Bosna-Hersek'teki sıkıntılı tabloyu şu sözlerle aktarmıştır: "Müslüman mahallelerini kuşattılar. Bizleri çevirip arıyorlar, üzerimizdeki paraları tüm alıyorlar. Oradakilerin hepsinin kulağı ve gözü Türkiye'de. Herkes bir yolunu bulup Türkiye'deki yakınlarının yanına gelmeyi düşünüyor. Türkiye'nin kendilerine sahip çıkmasını bekliyor." Türkiye'ye gelen Emira Hociç'in anlattıkları da ülkedeki manzarayı yansıtmaktadır: "Müslüman mahallerine ateş etmeyi kabul etmediği için O'nu (dayısının asker olan oğlu) öldürmüşler. Bu olay bardağı taşıran son damla oldu. Bunun üzerine kendi canımızın da tehlikede olduğunu düşünerek kaçmaya karar verdim. Ama annem-babam oradalar. Onlar için endişeleniyorum" (Milliyet, 16 Nisan 1992).

İç savaşın başladığı ilk günlerde, Türkiye'de ikamet eden ve Yugoslavya'dan daha önce gelenlerde büyük bir heyecan görülmüştür. Bu dönemde kahir ekseriyeti İstanbul, Bursa, Kırklareli ve Adapazarı'nda yaşayan dört milyonu aşkın Yugoslavya göçmeni, Bosna-Hersek'teki iç savaşın ortasında kalan akrabalarını getirmek için büyük çaba göstermişler (Milliyet, 16 Nisan 1992) ve soydaşlarına "gelsinler, ekmeğimizi bölüşürüz" (Milliyet, 28 Nisan 1992) diyerek kucak açmışlardır.

İlerleyen dönemde uluslararası çevrelerin baskısı ve büyük ölçüde ABD'nin öncülüğünde, Boşnak, Hırvat ve Sırp temsilciler bir araya gelerek anlaşma zemini aramıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde 15 Aralık 1995 tarihinde Dayton Barış Antlaşması imzalanmış ve 4 yıldır sürmekte olan savaşa son verilmiştir. Esasında, varılan anlaşma tarafları pek memnun etmemiştir. Aliya İzzetbegoviç anlaşmayı "adil olmayan barış" olarak nitelendirmişse de her şeye rağmen barış, savaşa tercih edilmiştir (Uzgel, 2010, 498). Dayton Barış Antlaşması, başka ülkelere sığınmak zorunda kalan yaklaşık 2,3 milyonluk nüfusun geri dönüşünü garanti altına almıştır. Ancak eski yaşadıkları yerlerin farklı etnik grupların eline geçmiş olması göçmenlerin geri dönüşünü zorlaştırmıştır. Bu çerçevede 820.000 kişinin Bosna içinde yer değiştirmek zorunda kaldığı tahmin edilmektedir (Bozkurt, 2010, 85). Bu anlaşma ile Bosna-Hersek'in yönetim yapısı da belirlenmiş ve ülke yönetiminin rotasyonla yürütülmesine karar verilmiştir. Buna göre devlet başkanlığı, Sırp, Hırvat ve Boşnak devlet başkanlığı konseyi üyeleri arasında 8 ayda bir sırayla el değiştirmektedir. Bosna-Hersek yönetiminin bu çok parçalı yapısı, ülkede siyasi ve ekonomik istikrarın yakalanmasını zorlaştırmakta, siyasi sistem sıklıkla tıkanmakta ve ülkenin kalkınabilmesi için gerekli büyük çaplı reformlar yapılamamaktadır. Bunun doğal bir

sonucu olarak başta Almanya olmak üzere Avrupa Birliği ülkelerine doğru göçler yaşanmaktadır.

Bütün bu karmaşık politik tablodan da anlaşılacağı gibi Bosna-Hersek'te görünüşte bir barış ortamı mevcuttur. Etnik gruplar arasında bir kışkırtmadan kaynaklı çatışmanın yaşanması ve sağlanan düzenin yeniden bozulması, gerçekleşme ihtimali yüksek bir tehlike olarak değerlendirilmektedir. Örneğin; 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda Türkiye'nin Hırvatistan'ı elediği çeyrek final maçı sonrasında Boşnaklar, Mostar'da ellerinde Türk bayrakları ile yoğun sevinç gösterilerinde bulunmuş ve Hırvatların bu duruma tepki göstermesi sonucu şehirde büyük bir gerilim yaşanmıştır. Olaylar ancak Saraybosna'dan gelen takviye güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu yatıştırılabildiği.¹⁷

Bosna-Hersek'te Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırlar ve Katolik Hırvatların birlikte yaşamasının "sürdürülebilir" olduğunu söylemek zordur. Bölgenin tarihî geçmişi de göz önüne alındığında tarafların birbirine "şüphe" ile bakmaya ve birbirini "tehdit unsuru" olarak görmeye devam edeceği muhakkaktır. Şimdilik uluslararası çevrelerin etkisiyle baskılanan muhtemel krizlerin belirtilerini Bosna-Hersek'in politik ortamında da görmek mümkündür. Bu çerçevede Bosnalı Sırların lideri Milorad Dodik'in Ekim 2021'de "Bosna Sırları olarak ayrı bir ordu kurmayı planlıyoruz" açıklaması, bölgedeki tansiyonu yükseltmiş ve yeni bir kaos dönemini gündeme getirmiştir. Bu girişim, her ne kadar başta Türkiye olmak üzere bölgede etkili olan ülkeler tarafından şimdilik yatıştırılmış görünse de muhtemel krizlerin aslında kapıda olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

8. Sonuç

Osmanlı Devleti'nin asırlarca idare ettiği Balkanlardaki istikrar, XIX. yüzyıldan itibaren kaybolmaya başlamıştır. Bu istikrarsızlığın en büyük mağdurları ise her alanda büyük zorluklar yaşayan ve kendilerine yaşam hakkı bile tanınmayan Müslümanlar olmuştur. Bölgedeki Müslüman nüfusun bulduğu çözüme Anadolu'ya göç etmek olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son döneminde başlayan bu göçler, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de belli dönemlerde yoğunlaşarak devam etmiştir. Şüphesiz bu göçler içinde Yugoslavya bölgesinden gelen göçmenler çok büyük bir paya sahiptir.

Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçün en yoğun olduğu dönem 1950'li yıllardır. İki ülke arasındaki ilişkilerin seyrine bağlı olarak şekillenen söz konusu göç hareketleri, Yugoslavya Cumhuriyeti döneminde sürdüğü gibi Yugoslavya'nın dağılması sonrası süreçte de devam etmiştir. Özellikle 1992 yılı itibarıyla zirveye ulaşan bölgedeki kaotik ortam, başta Bosna-Hersek olmak üzere Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelere Türkiye'ye yönelik göç hareketlerine neden olmuştur. Müslüman Boşnaklar ve Arnavutlar ile Osmanlı döneminde bölgeye iskân edilen Türkler, bu dönemde Türkiye'ye yönelik göç akınlarını oluşturan milletlerdir. Türkiye'nin gerçek anlamda kucak açtığı bu göçler neticesinde Anadolu ve Trakya'nın çeşitli şehirlerinde önemli miktarda "muhacir" nüfus birikmiştir. İstanbul (özellikle Yenibosna, Bayrampaşa, Pendik, Gaziosmanpaşa), Kırklareli, Bursa, İzmir, Balıkesir, Kocaeli, Manisa, Çanakkale, Samsun ve Adana eski Yugoslavya bölgesinden gelen göçmenlerin toplandığı başlıca şehirler olarak öne

¹⁷ Mostar'da yaşayan bir Boşnak o günü, "Yeni bir Balkan Savaşı başlayacak sandım" diyerek anlatmıştır (16 Temmuz 2017).

çıkılmaktadır. Gelen nüfusun dinî, tarihî ve kültürel bağların etkisiyle uyum sorunu yaşamadığı ve dahil oldukları toplum tarafından gerçek anlamda benimsendiğini söylemek mümkündür.

Türkiye, sahip olduğu bu göçmen nüfus ve bölge ile olan tarihî geçmişi nedeniyle Balkanlarda yaşanan gelişmeleri yakından takip etmektedir. Özellikle Bosna-Hersek ve Kosova kaynaklı son dönemdeki gelişmeler karşısında yapıcı ve uzlaştırıcı bir tutum takınan Türkiye, bölgenin istikrarlı bir yapıya kavuşturulmasını desteklemektedir. Ancak bölgenin etnik ve kültürel bakımdan parçalı yapısı, tarihî hafızası ve bölge ülkelerindeki milliyetçi akımların baskın olması, bölgeyi yeni krizlere açık hale getirmektedir. 2021 yılının son dönemlerinde dillendirilen Bosnalı Sırpların kendi ordularını kurma istekleri ve Kosova'nın Arnavutluk ile birleşme hayali, zaten diken üstünde olan bölgedeki gerilimi yükseltmiştir. Söz konusu gerilimin daha da artarak kriz ve çatışmaya dönüşmesi, bölge ülkelerindeki göreceli istikrarı bozacağı gibi yeni göç hareketlerini de tetikleyecektir. Şüphesiz bu göç dalgalarının hedefinde ise başta yakın çevrede yer alan Avrupa ülkeleri ile yine Türkiye yer alacaktır.

Kaynakça

2000'e Doğru (23 Ağustos 1992).

Aksu, F. (2010). Kosova Krizinde Türkiye'nin Dış Politikası, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, 51-89.

Akşam (12 Nisan 1954).

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.

Aruçi, M. (2002). Osmanlı Dönemi Sonrası Kosova (1913-2002), *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C: 26, 219-221.

Aruçi, M. (2013). Yugoslavya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43, 573-579.

Baklacioğlu, N. Ö. (2015). *Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar*, Der. M. Murat Erdoğan- Ayhan Kaya, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bayur, Y. H. (1991). *Türk İnkâbı Tarihi*. Cilt: 1, Kısım: 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bora, T. (1995). *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Bozkurt, G. S. (2010). Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2, 51-95.

Çavuşoğlu, H. (2007). "Yugoslavya-Makedonya" Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri. *Bilig*, S.41. 123-154.

Çömlekçi, M. F. (2020). "Yugoslavya'nın Dağılıma Süreci ve Bosna Savaşı Sırasında Türk Basını", *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 2. 275-303.

Demirel, M. (2010). Türkiye'de Bosna Göçmenleri, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 2. 285-306.

EC (European Commission) (2022). Population: demographic situation, languages and religions, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/republic-north-macedonia/population-demographic-situation-languages-and-religions_en (06.05.2022).

Ekici, S.-Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan, *Birey ve Toplum*, Bahar 2015, C. 5 S. 9. 9-22.

Emgili, F. (2012). *Yeniden Kurulan Hayatlar Boşnakların Türkiye'ye Göçleri (1878-1934)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Erken, A. (2018). Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve "Serbest Göç" Mutabakatı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 7. S. 2. 937-954.

Erken, A. (2021). Identity, Nationhood and Migrations to Turkey from the Balkans, 1950–1960, *International Migration*, 1-12.

Fahrettin Tepealtı Kişisel Arşivi

Günaydın, M. (2020). Saraybosna Suikastçıları: Gavrilo Princip ve Diğerleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi The Journal of International Social Sciences* C. 30, S. 1. 445-469.

- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Hodziç, İ. (2007). *Bogomilizm ve Bosna-Hersek Bogomilleri* (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun). <http://libra.omu.edu.tr/tezler/15211.pdf>
- <https://dardaniapress.net/bs/historija/manjinski-problemi-u-novoj-juoslaviji> (06.05.2022)
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuzey-makedonyadaki-turk-siyasi-partileri-nufus-sayiminin-sonuclarina-itiraz-etti/2551545> (Kuzey Makedonya'daki Türk siyasi partileri nüfus sayımının sonuçlarına itiraz etti) (06.05.2022).
- <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> (16.11.2021).
- <https://www.mfa.gov.tr/sc -5 -kuzey-makedonya-cumhuriyeti-nde-duzenlenen-nufus-sayimi-sonuclari-hk-sc.tr.mfa> (Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç'in Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde Düzenlenen Nüfus Sayımı Sonuçları Hakkındaki Soruya Cevabı (06.05.2022).
- <https://www.youtube.com/watch?v=4PyBjRtVoQo> (Miloseviç, Srebrenitsa Katliamı Öncesinde İntikam Yemini Ediyor, 2013, 16.10.2021).
- <https://www.youtube.com/watch?v=DbahZ-tyhQ4> (Yugoslavya Döneminde Bosna, Mandacı, 2015, 20.01.2022).
- Hürriyet (25 Mart 1955)
- ICJ (International Court Of Justice) (2007). Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro). <https://www.icj-cij.org/en/case/91> (15 Aralık 2021).
- İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. MireKoç Araştırma Raporları, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
- İzzetbegoviç, A. (2020). *Tarihe Tanıklığım Otobiyografik Kayıtlar*. İstanbul: Ketebe Yayınevi.
- Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı Tarihi*. Cilt: VIII. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karpat, K. H. (2020). *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kazgan, G. (1970), Milli Türk Devleti'nin Kuruluşu ve Göçler, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 30, S. 1-4. 313-331.
- Kırbaç, A. D. (2013), Boşnakların Türkiye'ye Göçleri, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 35. 1-19.
- Levent, Z. (2013). Tarihi Süreçte Kosova, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 52. 853-874.
- Malcolm, N. (1999). *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*. İstanbul: Sabah Yayınevi.
- Mandacı, N. (2007). Turks of Macedonia: The Travails of the "Smaller" Minority, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 27, No. 1. 4-23.
- Milliyet (1 Mart 1953; 27/29 Ağustos-14 Eylül 1954; 6 Mart 1955; 10 Aralık 1956; 12 Aralık 1956; 8 Kasım 1956; 22 Aralık 1956; 24 Ocak 1970; 4 Nisan 1992; 26 Nisan 1992; 16 Nisan 1992; 28 Nisan 1992).
- Nokta (15 Mart 1992; 26 Nisan 1992).
- Özal, İlkin Başar. (2020). *Kısa Soğuk Savaş Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özkan, R. (2019). Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLVII, 2019/2. 127-145.
- Rüma, İ. (2012). "Türkiye, Yunanistan ve Balkanlar." *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*. Der. Faruk Sönmezoglu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi. Yay. Koordinatörü: Özgün Eler Bayır. İstanbul: Der Yayınları.
- Saatçi, M. B. (2006). "Makedonya Sorunu", *Balkanlar El Kitabı*, Cilt: 1, Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A.Gökdağ, Çorum/Ankara: KaraM Araştırma ve Yayıncılık/Vadi Yayınları.
- Sander, O. (2012). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sarınay, Y. (2011). Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVII. S. 80. 351-388.
- Sinan, G., & Kapan, K. (2019). *Makedonya'dan Türkiye'ye Yapılan Göçlerin Mekânsal Analizi*. 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı.

- T.C. Resmî Gazete (23 Şubat 1955, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8938.pdf>); (21 Haziran 1934, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>)
- Tekin, C. (2018). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950-1958). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 39, 249-261.
- Tepealtı, F. (2020). *Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Türbedar, E. (2003). *Balkan Türkleri: Balkanlar'da Türk Varlığı*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Türbedar, E. (2011). *Türkiye'nin Bosna-Hersek Açılımı*. Türkiye Dış Politikası Son On Yıl. Haz. Yelda Demirağ-Özlen Çelebi. Ankara: Palme Yayınları.
- Türkeş, M. (2008). Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", *Avrasya Dosyası*, C. 14, S.1. 253-280.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
- Uzgel, İ. (2010). *Balkanlarla İlişkiler. Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Editör: Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yümlü, M. (2011). Ağâh Aksel'in Diplomatik Kariyeri ve Belgrad Dönemine Dair Değerlendirmeler. *History Studies*, C.3 S.1. 253-273.
- Zorbay, T. (2017). 1950'ler Türk Dış Politikasında Göç Meselesi Yugoslavya'dan Türkiye'ye Serbest Göç ve Köprülü/Titoveles İlçesi Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7. S. 1. 318-355.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Ottoman Empire's land losses, which began to happen in the 19th century, caused Muslims from different ethnic origins, especially Turks, to migrate to Anatolian lands in masses. Undoubtedly, one of the regions where this situation is most striking is the Balkans. This study discusses Muslim migrations from the former Yugoslavia region, which is the center of the Balkans, to Anatolia.

Methods

The study has been prepared within the framework of the information obtained from a literature review as broad as possible. For this purpose, various sources, especially articles and books, were examined, and research was made in newspaper archives to reflect the conditions of the period. To ensure that the evaluations do not depend only on the literature, the observations and visuals obtained as a result of the examinations made in the former Yugoslavia countries, which are the subject of the study, were also used. In this context, it is aimed to enrich the subject with the information obtained from the interviews with some people living in Serbia, Bosnia-Herzegovina, Macedonia, Kosovo, and Albania.

Return From the Balkans: Muslim Migration from The Former Yugoslavia Region to Anatolia

The defeat of the Ottoman Empire in the Balkan and I. World Wars caused its dominance in the region to become more difficult, and in this period when nationalist movements were intense, significant land losses were experienced against the Serbs, Bulgarians, and Greeks. Benefiting from the beginning of the collapse of the Ottoman Empire, these nations ended the domination of the Turks in Bosnia, Kosovo, Albania, and Macedonia with the alliances they made. To achieve their goals and erase the Ottomans' traces in the region, these countries implemented a policy of ethnic cleansing against the Turks, destroyed the Turkish artifacts in the region, and forced people to migrate. According to the Ottoman Immigration Commission records, 131,000 refugees came from the Kingdom of Serbs-Croats-Slovenes between 1919-1926 (Baklacioğlu, 2015: 198). The amount of population immigrating from Yugoslavia to Turkey between 1923-1949 is 117,212 (Yümlü, 2011, 254-255).

During the Cold War Period and communist regimes became the dominant power in the Balkans, Turks and Muslims in the region, who had difficulties due to their language and beliefs, were again forced to migrate. The 1950s was the period when the migration from the region to Turkey was the most intense due to the practices that amounted to the persecution of the Turkish and Muslim populations. During this period (1950-1959), 138,585 people migrated from Yugoslavia to Turkey (İçduygu et al., 2014, 140). According to another source, the number of Turkish immigrants who came to Turkey between 1950-1960 was 151.889 (Yümlü, 2011, 255). The total number of people who came to Turkey during the Yugoslav Republic period reached 186.587, which was 42.512 in the 1960s, 2.940 in the 1970s, and 2.550 in the 1980s. The number of immigrants who came to Turkey from Yugoslavia between 1923 and 1990 was approximately 500,000 (Sarıay, 2011, 360).

After the death of Joseph Tito in 1980, the founder of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, a chaotic environment began to dominate the country. With the effect of the environment after the collapse of Yugoslavia and its historical and cultural ties with the region, Turkey received a significant number of immigrants from new countries that emerged in this period. After the disintegration of the Republic of Yugoslavia, 2.159 people immigrated to Turkey between 1990-1999 and 1.548 people between 2000-2007 (İçduygu et al., 2014: 141).

Conclusion

The most intense period of immigration from Yugoslavia to Turkey was the 1950s. The aforementioned migration movements, which were shaped depending on the course of relations between the two countries, continued during the period of the Republic

of Yugoslavia, as well as in the period after the dissolution of Yugoslavia. The region's chaotic environment, which peaked, especially in 1992, caused migration movements towards Turkey from countries with a high Muslim population, especially Bosnia and Herzegovina. Muslim Bosnians and Albanians and Turks who were settled in the region during the Ottoman period are the nations that formed the migration flows towards Turkey in this period. As a result of these migrations, which Turkey really embraced, a significant amount of the "immigrant" population accumulated in various cities of Anatolia and Thrace. It is possible to say that the incoming population did not experience adaptation problems due to religious, historical, and cultural ties and was truly adopted by the society they belonged to.

Due to this immigrant population and its historical background with the region, Turkey closely follows the developments in the Balkans. Turkey, adopting a constructive and conciliatory stance, especially in the face of recent developments originating from Bosnia-Herzegovina and Kosovo, supports the stabilization of the region. However, the recent increase in tension in the region turning into crisis and conflict will destabilize the relative stability of the countries in the region and trigger new migration movements. Undoubtedly, the target of these waves of migration will be primarily the European countries in the immediate vicinity and again Turkey.